

Omagiu lui Paul Celan la Cernăuți

O călătorie literară prin Ucraina în timpul războiului

DE EDWARD SEROTTA *

Nimeni nu depune mărturie pentru martor.

"Ash-glory", Paul Celan. Traducere de Pierre Joris

Prima dată când am auzit de Paul Celan a fost în autobuzul de presă, în timp ce plecam de la Auschwitz-Birkenau, duminică, 12 noiembrie 1989.

Cortegiul de mașini își tăia drumul prin sudul Poloniei spre aeroportul din Cracovia. În autobuz se aflau 40 de fotografi și reporteri vest-germani care tocmai îl însoțeau pe cancelarul Helmut Kohl în vizita sa la Auschwitz-Birkenau.

Cu excepția vâjâitului cauciucurilor pe asfalt, în acel autobuz era o liniște totală. Cu câteva minute înainte, Heinz Galinski, președintele Consiliului Central al Evreilor din Germania, în vârstă de 77 de ani, îl înfruntase pe cancelarul german și povestise cum, cu 46 de ani înainte, el, prima sa soție, Gisela, și mama sa, Renata, fuseseră aduși în acest loc.

Aceasta a fost ultima dată când le-a văzut în viață. Galinski a fost trimis să lucreze ca muncitor sclav. Soția și mama sa au fost trimise imediat la gazare.

Galinski și-a spus povestea în cadențe plate și reci și, cu fiecare propoziție, fața cărnoasă a lui Kohl părea să se încrețească. Apoi, Menachem Joskowicz, singurul rabin al Poloniei, a stat lângă Galinski și a recitat El Malei Rachamim, apoi Kaddish.

În timp ce se ruga, a închis ochii și mâinile sale au despicat aerul din fața lui. Când a terminat, nimeni nu s-a mișcat, nimic nu s-a mișcat. Apoi toată lumea s-a îndreptat repede spre mașinile și autobuzele care așteptau.

Era clar cât de mult îi zguduise pe fotografi experiența trăită. Au curățat obiectivele, au derulat filmul și s-au uitat oriunde, dar nu unul la celălalt. Eram singurul ne-german și, presupun, singurul evreu din acel autobuz. La Birkenau, eu fusesem singurul care își acoperise capul cu o kippa.

Dintr-o dată, un tânăr fotograf s-a întors spre mine. "Este pentru prima dată când am fost într-un astfel de loc!", a spus el, aproape că a rostit cuvintele în engleză. "Nu am învățat niciodată nimic despre Holocaust la școală, iar profesorii mei au refuzat să discute despre el. Ce am învățat am învățat de la televizor".

Când a văzut privirea surprinsă de pe fața mea, a adăugat grăbit: "Te-am văzut purtând acea șapcă mică la Birkenau când rabinul se ruga. Sunteți israelian?"

Luat prin surprindere, am clătinat din cap. Am bâiguit că sunt american. "Și evreu", am adăugat.

Un alt fotograf s-a aplecat în față. "Când am întrebat-o pe profesoara noastră despre Holocaust, ne-a spus că tot ce trebuie să știm este că tot ceea ce au făcut naziștii a fost oribil și că noi ar trebui să facem contrariul." El a adăugat încet: "Apoi a început să plângă, așa că nu am mai insistat".

Un altul a lăsat aparatul foto jos și s-a apropiat. "Plânsul a fost întotdeauna o modalitate bună de a-i împiedica pe copii să întrebe despre război", a spus el, "mai ales acasă".

Capetele au dat din cap în semn de acord. "Oh, da", a spus unul. "Asta a funcționat întotdeauna".

Se părea că toată lumea voia să spună ceva, dar cuvintele, în engleză sau germană, nu veneau. Apoi, un tânăr a început încet. "Ei bine, profesorul nostru ne-a pus să învățăm - prin memorare - "*Todesfuge*", de Paul Celan. "Fuga morții" în engleză. O știți?"

Eu am spus că nu o știu. Nu auzisem niciodată de ea.

"Ei bine, eu încă o mai știu. Și, repetând din memorie, a recitat ultima strofă, pe care o relatez aici în traducerea în limba engleză a lui Michael Hamburger, deși voi oferi mai târziu o altă versiune, a lui John Felstiner.

*Lapte negru din zori de zi te bem noaptea
te bem la prânz moartea e un maestru din
Germania.*

*te bem la apus și dimineața bem și te bem și te
bem.*

*Moartea este un maestru din Germania, ochii
lui sunt albaștri.*

*te lovește cu gloanțe de plumb, ținta lui e
adevărată.*

*Un bărbat locuiește în casă, părul tău auriu,
Margarete.*

își pune haita pe noi, ne dă un mormânt în aer.

*Se joacă cu șerpții și visează cu ochii deschiși.
Moartea e un maestru din Germania.*

Părul tău de aur, Margarete.

Părul tău cenușiu, Shulamit.

Autobuzul de presă a pornit mai departe. Nimeni nu a scos un cuvânt. În cele din urmă, acest tânăr cu părul nisipos, al cărui nume nu l-am aflat niciodată, și-a ridicat privirea. Uitându-se direct la mine, a spus: "Deci..eu sunt german". A făcut o pauză și, ca și cum ar fi vrut să explice ceva, a adăugat: "și am 24 de ani. A naibii, a naibii Germania. Al naibii, eu."

Pentru a vizita orașul natal al lui Paul Celan, Cernăuți, am luat trenul de seară de la Lvov. Trenul 702 este un tren modern, cu cinci vagoane, cu locuri la clasa a doua și face doar patru opriri. Pleacă din stația ornată, de epocă austriacă, la ora 17:25 și se oprește la ora 21:55 în stația la fel de ornată, de epocă austriacă, din Cernăuți. Am prins ultimul loc în tren, iar în aceste zile, trenuri întregi sunt vândute cu zile, dacă nu chiar săptămâni, în avans.

În primul an al invaziei la scară largă, aproape niciodată nu mi-am folosit aplicația Căilor Ferate Ucrainene cu mai mult de o zi înainte. Acum nu mai e posibil.

Valul de căldură brutală din septembrie, care mă urmărise în ultimele 16 zile în timp ce călătoream prin Ucraina, se întrerupse în sfârșit, iar eu am ieșit din gara Cernăuți într-o ploaie blândă.

Taxiurile neînregistrate și ilegale încă abundă în orașele ucrainene, dar, spre cinstea Ucrainei, există acum aplicații locale, precum și Uber, care pot fi folosite. Dar niciuna nu funcționa la ora 22:00, când am ieșit din gară. Am ales cel mai vechi, cel mai ponosit taxi, unde un bătrânel micuț, care arăta în toată lumea ca un munchkin din *Vrăjitorul din Oz*, s-a ridicat de pe scaunul șoferului, mi-a strâns mâna cu grația unui salutar oficial și am plecat cu mașina lui coreeană îmbătrânită și am străbătut străzile pietruite negre și strălucitoare.

În lumina gălbuie al felinarelor de pe străzi, care se potriveau cu clădirile de la începutul ultimului secol, era clar că traversam un alt oraș austro-ungar: un apartament art nouveau aici, o piață imensă de operă acolo și, în spatele unui zid de cărămidă, un campus universitar imens, în stil maur, din cărămidă roșie, în stil maur. Bună ziua Habsburgilor, mi-am spus.

În timp ce austrieicii investiseră masiv în Lemberg/Lwow/Lvov, capitala Galiției, au investit la fel de mult și în Czernowitz/Cernăuți/Chernivtsi, capitala celei mai estice provincii Bucovina, care se afla la granița de est a imperiului cu Rusia.

Populația din Czernowitz la sfârșitul erei austriece era de aproximativ 100.000 de locuitori, iar limba administrației, a tribunalelor și a impresionantei universități era germană. Aproape jumătate din oraș era

format din evrei, iar evreii priveau spre Viena ca spre un far. Germana era vorbită la fel de mult sau chiar mai mult decât idișul. După 1867, evreii au obținut drepturi civile depline și au devenit cei mai loiali cetățeni ai imperiului. O treime dintre studenții din ceea ce era pe atunci Universitatea Împăratului Franz Joseph erau evrei; trei ziare zilnice în limba germană erau editate de evrei. O majoritate a medicilor și avocaților erau evrei. Iar evreii bogați susțineau orchestra simfonică, Muzeul de Artă și atât companiile de teatru în limba germană, cât și cele de teatru idiș.

Acesta era un oraș multiethnic, iar limba română, rusă, poloneză și ucraineană erau, de asemenea, auzite pe străzi și predate în școlile sale.

Când a început Primul Război Mondial în 1914, regele Ferdinand al României și-a păstrat neutralitatea. Apoi, în 1916, el și-a trimis armata să lupte împotriva Puterilor Centrale în Transilvania. În câteva săptămâni, o mare parte din România a fost invadată și ocupată de trupele germane și austro-ungare, dar, deoarece țara a fost de partea învingătorilor la sfârșitul războiului, România a putut să stea la masa învingătorilor la tratatele de la Versailles în 1919 și Trianon în 1920. Chiar și cei mai furioși naționaliști români abia dacă le venea să creadă ce au câștigat.

România a primit întreaga Transilvanie maghiară, teritoriile de la sud de Dunăre au fost luate de la Bulgaria, iar Rusia a pierdut Basarabia. Czernowitz urma să fie cunoscut acum sub numele de Cernăuți, iar restul Bucovinei a venit odată cu ea.

Dar România a primit ceva ce nu-și dorea cu disperare: sute de mii de evrei. În studiul său de referință din 1983, *The Jews of East Central Europe Between the Two World Wars (Evreii din Europa Centrală și de Est*

între cele două războaie mondiale), Ezra Mendelssohn a catalogat România, alături de Rusia, drept cea mai antisemită țară din Europa. Ceea ce nu era puțin spus.

În cea mai mare parte, autoritățile române au lăsat Cernăuțiul să se descurce singur. Institutul meu a intervievat o jumătate de duzină de evrei vârstnici din Viena care se născuseră acolo între cele două războaie. Aceștia, în copilărie, au avut puține dificultăți în a învăța limba română în școli; puțini dintre părinții lor au făcut-o vreodată. Și a fost în perioada interbelică când Cernăuțiul a continuat să producă o pleiadă de scriitori pe care îi cunoaștem astăzi: romancierul israelian **Aharon Appelfeld** este cel mai cunoscut dintre ei, precum și poeta **Rose Ausländer** și poetul idiș **Joseph Burg**. Poate cel mai plăcut dintre toți a fost **Gregor von Rezzori**, care a scris ficțiune, mai multe volume de memorii și a petrecut un deceniu în anii 1970 ca prezentator de talk-show la Viena. *Memoriile* (sale pline de ironie) *unui antisemit* merită timpul dumneavoastră.

Să rezumăm pe scurt viața lui **Paul Celan**: s-a născut în 1920 și avea numele de familie Antschel, pe care avea să-l schimbe mai târziu. Tatăl său, Leo, era inginer constructor, lucra ca broker în industria lemnului și era un sionist înfocat. Mama sa, Fritzi, era pasionată de cultura germană, iar Paul a crescut vorbind germana acasă, ebraica și apoi româna la școală și a devenit fluent în franceză.

Celan a plecat să studieze medicina în orașul francez Tours în 1938. S-a întors pentru vacanța de vară din 1939, dar odată ce Germania a invadat Polonia în septembrie, s-a trezit blocat acasă. Neavând posibilitatea de a studia medicina, și-a îndreptat atenția către literatură.

În iunie 1940, Regele Carol al II-lea a fost obligat să renunțe la o mare parte din teritoriul câștigat de România după Primul Război Mondial, iar Cernăuțiul s-a aflat sub dominație sovietică. Un an mai târziu, românii au invadat Cernăuțiul, de data aceasta însoțiți de Germania nazistă. Evreii au fost scoși cu forța din casele lor, trimiși în brigăzi de muncă, înghesuiți în ghetouri. Și în timp ce guvernele anterioare ale României erau cu adevărat antisemite, sub conducerea mareșalului Ion Antonescu, acestea au devenit criminale.

Potrivit cărții lui Israel Chalfen, *Paul Celan: A Biography of His Youth (Paul Celan: o biografie a tinereții sale)*, în iunie 1942, prietena sa Ruth Lackner i-a oferit lui Celan refugiu, dar părinții săi au refuzat să i se alăture. Aceștia au fost deportați în lagăre din Transnistria de către armata română, apoi au fost predați germanilor, care i-au trimis în lagărul de la Mihailovka. Acolo, Leo a murit de tifos. Fritzi, prea slabă pentru a munci, a fost ucisă, am citit, de un glonț în ceafă.

Celan a petrecut următorii doi ani în România la muncă forțată, iar John Felstiner, autorul cărții indispensabile Paul Celan: Poet, Survivor, Jew (1996), ne spune că a învățat idiș de la alți prizonieri.

Celan s-a întors la Cernăuți în februarie 1944 pentru a lucra ca infirmier într-un spital de boli mintale, unde a învățat limba rusă. Când sovieticii au preluat controlul și numele orașului a fost schimbat în Cernăuți, el s-a îndreptat spre București. Cam în perioada în care fiul regelui Carol, Mihai, a fost forțat să abdice în 1947 și comuniștii au început arestările, Celan a fugit - cu siguranță cu mare dificultate - la Viena. La acea vreme, existau puține trenuri funcționale, iar granițele erau puternic

păzite. Presupun că Celan trebuie să fi parcurs pe jos cea mai mare parte a drumului - o distanță de aproape 700 de mile.

Lumea culturală lăudată pe care mama sa o iubise atât de mult era greu de găsit, în timp ce programul de denazificare al Austriei se apropia de sfârșit. În 1948, Celan s-a îndreptat spre Paris. Felstiner a spus-o cel mai bine: *"Franța va trebui să-l servească deocamdată, deoarece Bucovina era sovietică, România comunistă, Austria fără speranță, iar Germania era exclusă"*.

Celan nu a adus cu el nimic altceva decât limba sa: germana, care era **muttersprache und mörder-sprache**, după cum spunea el (limba maternă și limba criminalului). Era singur pe lume, falit, deprimat și apatrid. A început să-și câștige existența prin traduceri, dând lecții de germană, acceptând orice slujbă pe care o putea. În septembrie 1948, a început să studieze la Sorbona. S-a căsătorit cu o graficiană, Gisèle Lestrange, în 1952 și au avut doi fii, dintre care unul a murit la naștere. Au divorțat în 1967.

Celan a predat literatura germană la École Normale Supérieure. În calitate de traducător, i-a adus pe Baudelaire, Rimbaud, Valéry și Apollinaire din franceză în germană; Shakespeare, Robert Frost, Marianne Moore și Dickinson din engleză, iar pe Osip Mandelstam și alții din rusă.

În tot acest timp a scris poezie: Felstiner ne spune că a scris 800 de poezii care au fost adunate, în germană, în opt volume.

Paul Celan s-a aruncat în Sena fie pe 19, fie pe 20 aprilie 1970; trupul său a fost găsit în aval câteva zile mai târziu. A fost înmormântat în cimitirul municipal din Thiais la 12 mai, iar mormântul său se găsește la un rând în afara secției evreiești.

Chiar de cealaltă parte a secției evreiești se află mormântul lui Joseph Roth.

Poate că Paul Celan a supraviețuit Holocaustului, dar nu a scăpat de el. A simțit o vină și o rușine copleșitoare pentru moartea părinților săi, în special a mamei sale. Primele sale poezii, scrise înainte de cel de-al Doilea Război Mondial, sunt un lucru. După 1943, Holocaustul nu i-a mai eliberat sufletul.

Mii de lucrări de cercetare au fost scrise despre Celan. Compozitori și artiști germani s-au inspirat din opera sa, iar academicienii germani au exploatat un incident după altul din viața lui Celan pentru a-l diseca. Este suficient să căutați pe Google "Der Tod ist ein Meister aus Deutschland" și veți găsi cărți, filme, piese de teatru, dezbateri și opere de artă - cu miile. Iar "Todesfuge" umbrește tot ceea ce va scrie mai târziu.

Nenumărate clase de școală din Germania îl recită în fiecare an. De exemplu: În februarie 1995, am stat în audiența unui auditoriu al unui liceu din Köpenick din Berlin, unde nouă fete s-au așezat pe scenă și au recitat poemul în fața unei săli pline de elevi și membri ai familiilor lor. Un an mai târziu, am fost într-o Waldorfschule din Bremen, unde 30 de elevi din ultimul an de liceu au urcat pe scenă și, cu un maestru de cor în fața lor, au strigat poemul, cu o precizie perfectă, din toți plămânii, cu un efect devastator.

Celan este o forță atât de puternică în literatura germană și în relația sa cu Holocaustul, încât președintele german Frank-Walter Steinmeier a găzduit o seară de comemorare a centenarului nașterii sale în noiembrie 2020.

Printre remarcile sale cele mai grăitoare: "Astăzi se pare că nimeni care a citit vreodată unul dintre poemele lui Celan și care știe despre originile și povestea vieții

sale nu ar putea fi surprins că acest poet a avut o relație ruptă cu Germania, țara în care își are limba maternă. Tocmai pentru că mama sa iubea cultura germană și germana, limba sa maternă, și pentru că amândouă însemnau totul pentru el și constituiseră fundamentul carierei sale de poet, pierderea mamei sale a fost o suferință care l-a afectat toată viața. Nu a putut niciodată să treacă peste faptul că ea a fost ucisă de mâinile germanilor printr-un glonț în ceafă. Limba sa maternă devenise limba criminalilor; limba "juriștilor rasiali", a "oamenilor de cultură", chiar și cea a "filosofilor" devenise toxică, ca și relația lui Celan cu Germania: o nepotrivire.

În timp ce Celan a avut cu siguranță o relație toxică cu Germania, aceasta este locul unde opera sa a fost lăudată, discutată și publicată.

Totuși, Celan a găsit puțină acceptare a poeziei sale în Franța. Mi s-a spus că, până în ziua în care a murit, nu i s-a cerut niciodată să dea o lectură publică. Deși francezii adoră să-și comemoreze intelectualii, abia în 2016 a fost ridicat primul monument pentru Celan la Paris.

Primirea sa în Germania, însă, a fost opusă, deși prima întâlnire nu ar fi putut fi mai dureroasă.

Celan nu a reușit să găsească un editor german, iar în 1952 a fost invitat să își prezinte opera la Gruppe 47, o adunare periodică a tinerilor scriitori germani care se întâlneau în diferite orașe. Printre membrii săi se numărau **Günther Grass, Heinrich Böll, Hans Magnus Enzensberger și Ingeborg Bachmann**, o poetă austriacă care fusese prietenă și amanta lui Celan. Hans Werner Richter, ale cărui romane sunt acum uitate, a condus grupul timp de aproximativ două decenii.

Gruppe 47 invita un scriitor să prezinte o lucrare, iar cei adunați îi criticau opera în acel moment.

Celan s-a prezentat la întâlnirea lor din portul baltic Niendorf. A fost prima vizită a lui Celan în Germania și în acea seară Celan a citit trei dintre poemele sale, dintre care unul a fost "Todesfuge".

Acesta nu a fost bine primit. Alții au relatat că Richter a spus că lectura lui Celan i-a amintit de Goebbels. Un alt observator ar fi remarcat că lectura lui "Todesfuge" a sunat ca și cum ar fi cântat într-o sinagogă - nu că cineva de acolo ar fi avut vreo idee despre ce se întâmpla în sinagogi (singurul membru evreu al grupului, Marcel Reich-Ranicki, nu s-a alăturat grupului până în 1958).

Oricât de dureroasă a fost seara, Celan a obținut în curând ceea ce prețuia cel mai mult: un contract de publicare. Prima sa colecție de poezii, Mohn und Gedächtnis (Mac și memorie), a fost publicată de Deutsche Verlags-Anstalt din Stuttgart în 1952. Este cu siguranță cea mai accesibilă pentru cititori și aici găsim "Todesfuge", pe care a scris-o de fapt în România în 1947, publicată apoi pentru prima dată în germană în 1948.

Și dacă acea seară la Niendorf trebuie să-l fi zdruncinat puternic, mult mai rău avea să urmeze.

Cu câțiva ani mai devreme, Celan l-a întâlnit pe poetul alsacian Yvon Goll împreună cu soția sa, Claire. Goll, care se afla pe moarte într-un spital din Neuilly, l-a rugat pe Celan să-i traducă câteva dintre poeziile sale din franceză în germană, ceea ce Celan a și făcut. După ce Goll a murit în 1950, Claire Goll (care, la fel ca și soțul ei, se născuse evreică) a început să spună că Celan îi furase pe soțului ei. Ea l-a acuzat de plagiat, iar lumea vorbitoare de limbă germană, unde

antisemiții atacau cu bucurie orice țintă evreiască pe care o puteau descoperi, a fost adesea de partea lui Goll.

Ulterior s-a stabilit că poezia lui Celan fusese publicată înainte ca acesta să le fi întâlnit pe Goll, dar el a fost devastat de faptul că oamenii pe care conta ca prieteni au oferit doar ceea ce el a considerat o apărare slabă în favoarea sa. Mai rău, disculparea lui Celan nu a făcut decât să o înfurie și mai tare pe Claire Goll, care l-a urmărit pe poet până într-atât încât acesta a suferit o cădere nervoasă după alta. Paranoia și depresia i s-au agravat, iar Celan a fost internat pentru o vreme în 1965. În 1967, s-a înjunghiat singur. Soția lui Celan, temându-se pentru propria viață, l-a luat apoi pe fiul lor Eric și s-a mutat departe. Deși Celan avea să se sinucidă trei ani mai târziu, Claire Goll a continuat atacurile împotriva lui Celan până la propria moarte, în 1977. A fost nevoie ca istoricul literar german **Barbara Wiedemann** să urmărească povestea până la un nivel granular și, în 2000, a publicat o investigație de 928 de pagini, foarte apreciată, despre "afacerea Goll", care se poziționează ferm de partea lui Celan.

Celan a avut mai mulți traducători în limba engleză de-a lungul anilor, iar trei dintre cei mai respectați sunt Michael Hamburger, care s-a născut la Berlin și a fugit în Anglia, academicianul american John Felstiner și francezul Pierre Joris. Toți trei oferă perspective neprețuite.

Pur și simplu, în timp ce lucrările timpurii ale lui Celan sunt accesibile pentru majoritatea dintre noi, pe măsură ce anii au trecut, el a eliminat orice simț al ritmului care făcea ca "Todesfuge" și alte poezii anterioare să fie atât de convingătoare, chiar muzicală, și a început să folosească cuvinte și fraze simplificate pe care puțini dintre noi

le pot înțelege - cu excepția cazului în care am citit cărțile pe care le citea, am călătorit în locurile în care a mers și am înțeles relația sa cu iudaismul.

Un exemplu bine cunoscut este acela că, după o lectură publică la Freiburg în iulie 1967, Celan l-a vizitat pe filosoful Martin Heidegger în cabana sa din Pădurea Neagră. Heidegger nu și-a retras niciodată sprijinul pentru naziști, dar Celan și el păstraseră legătura mai devreme prin poștă. Celan și-a intitulat poemul despre acea vizită "Todtnauberg", care este locul unde a locuit Heidegger. Poemul începe cu cuvintele "Arnica" și "Augentrost" (în germană: Arnica, Augentrost), care sunt două ierburi folosite pentru tratarea rănilor. Din care Celan avea foarte multe. De altfel, însăși traducerea lui "Todtnauberg" este muntele morții. Aceasta este de departe una dintre referințele mai puțin obtuze.

Peter Gordon, cercetător german de la Harvard, îl compară în mod înțelept pe Celan cu romanul Ulise al lui James Joyce. "Dar acolo unde Joyce face din fiecare propoziție o abundență veselă, la Celan densitatea referințelor nu face decât să scufunde rândurile sale și mai mult în întuneric, și nicio explicație nu poate dezlega enigma limbajului său.

Cu toate acestea, nu există nicio îndoială că "Todesfuge" este unul dintre cele mai puternice poeme din a doua jumătate a secolului XX. În limba germană, nimic nu se apropie de el. Una dintre cele mai pătrunzătoare remarci pe care le-am citit a venit de la **Pierre Joris** și de la prima sa expunere la acest poem, când un lector a venit să-l citească în clasa sa de liceu din Luxemburg. Iată cum a descris acea primă audiere lui David Brazil în The Los Angeles Review of Books în 2021.

"Am avut poate singura epifanie din viața mea - mi s-a ridicat părul pe ceafă, mi s-a oprit respirația. A fost o experiență atât de absolută. Gândindu-mă la ea, mi-am dat seama că ceea ce trăisem era un alt mod de a folosi limba - nu cum o folosim noi în fiecare zi acasă sau pe stradă. Dar nu era nici "literatură". Era altceva. Acesta era un nivel de implicare la care te putea duce limbajul și care era cu totul unic - doar poezia era capabilă să îl atingă."

Dar, pe măsură ce faima poemului creștea și Celan era rugat să îl recite la un eveniment după altul, a început să refuze permisiunea de a-l retipări. Cu toate acestea, a continuat să viziteze Germania pentru lecturi publice, unde până la o mie de oameni se înghesuiau să-l asculte citind acest poem și alte poeme.

Și nu se poate purta o conversație despre "Todesfuge" sau despre restul operei lui Celan fără a aduce în discuție citatul filozofului evreu german Theodor Adorno din 1949, "**a scrie poezie după Auschwitz este barbar**". Desigur, Adorno nu a spus niciodată că filosofia este barbară, după ce și-a petrecut anii războiului în Brentwood, suburbie cochetă din Los Angeles, în timp ce Celan săpa șanțuri într-un lagăr de muncă forțată, înconjurat de oameni bolnavi și muribunzi, totul în timp ce încerca să facă față veștii că mama sa a fost împușcată mortal.

Un lucru asupra căruia putem fi cu toții de acord: Celan nu este încă foarte bine cunoscut în lumea anglofonă. Pentru a înțelege mai bine această problemă, mă adresez lui Michael Hofmann, critic și traducător al lui Joseph Roth, Hans Fallada, Thomas Bernhard, Franz Kafka, Alexander Döblin și al altor scriitori germani.

În recenzia sa pentru The London Review of Books din 1996, Hofmann ne spune că "cartea lui Felstiner este unică pentru că abordează pentru noi sarcina imposibilă de a traduce ceea ce este, în cea mai mare parte, intraductibil..."

De aceea, atunci când Felstiner ne prezintă traducerea sa din "Todesfuge", citez:

"Nu este vorba de o traducere de la Todesfuge":

%

În casă stă un bărbat părul tău auriu
Margareta
dulăii asupra-ne asmute, ne dăruie-o
groapă-n văzduh
cu șerpilor se joacă visează e moartea -
un maestru din țara germană
părul tău auriu Margareta
părul tău de cenuși Sulamita.

%

Hofmann spune apoi ceea ce are foarte mult sens: "Nu sunt sigur cât de important este Celan pentru poezia în limba engleză... Dar nu înțeleg cum oameni cu o relație în principiu necomplicată cu propria lor limbă ireproșabilă pot crede că învață de la Celan".

Ceea ce ne aduce înapoi la acea zi de la Auschwitz de acum mai bine de trei decenii și la tânărul fotograf german fără vină.

Am povestit acea întâmplare despre Auschwitz la o bere cu un alt fotograf. Eram la Kiev în septembrie 2021, stăteam în barul hotelului Hyatt și ne aflam acolo cu ocazia celei de-a 75-a aniversări a masacrului de la Babyn Yar. Fotograful se numea **Maks Levin** și făcea fotografiile la seminarii și în școli pentru institutul meu încă din 2016.

Maks cumpărase recent o dronă și o folosisese pentru a filma un scurt documentar despre Cernăuțiul evreiesc pentru institutul meu. De asemenea, îi cerusem lui Maks să folosească un aparat de filmat manual și să meargă de-a lungul bulevardului principal de pietre funerare din cimitirul evreiesc și să-mi trimită o filmare de patru minute. I-am spus lui Maks că aceasta va fi amplasată pe fondul cuiva care citește poemul despre care auzisem pentru prima dată la Auschwitz și am repetat câteva versuri din "Todesfuge".

Câteva săptămâni mai târziu, Maks a trimis filmarea, iar eu abia începusem să caut actori ucraineni, germani și englezi care să citească poemul. Dar chiar atunci rușii invadaseră Ucraina și Levin a plecat pe front. Eu și el am rămas în contact; institutul meu i-a făcut două transferuri bancare în timp ce el se grăbea să furnizeze imagini pentru Reuters, Der Spiegel și alții.

Pe 12 martie, drona sa a căzut în apropierea aeroportului militar Hostemel, iar pe 13 Maks a mers să o recupereze. Aceasta a fost ultima dată când am auzit de el. La 1 aprilie, când trupele ucrainene au recucerit zona, au găsit cadavrul lui Maks și pe cel al unui prieten. Aceștia fuseseră prinși de soldații ruși la 13 martie, torturați și împușcați de la mică distanță. Încă mai am filmarea lui Maks și știu poezia pe care trebuie să o pun. Dar nu pot.

În ultima mea zi în Cernăuți, am găsit casa de apartamente în care s-a născut și a crescut Celan. El, tatăl său, Leo, și mama sa, Fritzi, ar fi intrat și ieșit pe acea ușă din față de sute și sute de ori. Există o placă în ucraineană și germană lângă intrare. Nu m-am putut gândi decât la poemul său "The Aspen Tree", care a fost unul dintre primele sale poezii. Să-l citesc pe telefonul

meu în fața casei sale a însemnat enorm pentru mine.

%

Plopul

Copac de plop, frunzele tale privesc albe în întuneric.

Părul mamei mele nu a devenit niciodată alb.

Păpădie, atât de verde este Ucraina.

Mama mea cea cu părul blond nu s-a mai întors acasă.

Norule de ploaie, zăbovești lângă fântână?

Mama mea liniștită plânge pentru toți.

Stea rotundă, tu înfășori bucla de aur.

Inima mamei mele a fost pârjolită de plumb.

Ușă de stejar, cine te-a smuls din balamale?

Mama mea blândă nu se mai poate întoarce.

---

* *Edward Serotta este jurnalist, fotograf și cineast specializat în viața evreilor din Europa Centrală și de Est. El este directorul institutului Centropa din Viena.*

<https://www.tabletmag.com/sections/arts-letters/articles/paying-tribute-paul-celan-chernivtsi>

Traducere AG

SAGA PUBLISHING 2024

Anselm Kiefer fur Celan

27790 * W.1008	1139	
INTERNATIONAL COMMITTEE FOR JEWS FROM CONCENTRATION CAMPS AND REFUGEES, VIENNA.		
IDENTIFICATION CARD IDENTITÄTSKARTE		
Name: ANTSCHEL	PAUL.	
Date of birth: 23 XI 1920	Age: 27	Height: 1.68
Geburtsdatum:	Alter:	Höhe:
Weight: 62.	Hair: BLACK	Eyes: GREY.
Gewicht:	Haarfarbe:	Augen:
Nationality: RUM.	FRANZ	
Nationalität:	ENT	
Signature: Paul Antschel	133	
Unterschrift:		
Scars or identifying marks:		
Besondere Merkmale:		
Issued at: Vienna	Camp: Rothschild	Date: 17 Dez 1947
Ausgestellt in:	Lager:	Datum:
Name of Issuing Official:	Kraus	
Name des ausstell. Beamten:		
Validation date:	Stamp:	
Gültigkeitsdatum:	Stempel:	
Date of arrival: 17 Dez 1947	25	
Datum der Ankunft:		
D 90.4.2698		